

Prof.dr. H.L. Wesseling

(foto Robbert van Cleef)

'Braudel was een eigenaardig man'

Janelle Moerman en Dmitri van den Bersselaar in gesprek met H.L. Wesseling

H.L. Wesseling werd in 1937 geboren. Hij studeerde van 1955 tot 1961 geschiedenis te Leiden, waarna hij gedurende korte tijd werkte als zeeman op de grote vaart en als leraar geschiedenis. Daarnaast schreef hij aan zijn proefschrift. In maart 1966 keerde hij terug naar de universiteit, in de functie van wetenschappelijk medewerker bij de Vakgroep Geschiedenis. In 1969 voltooide hij zijn proefschrift, *Soldaat en krijger*. Na een jaar te hebben gewerkt aan de VIe Section van de École Pratique des Hautes Études in Parijs (in 1971/2), werd hij in 1973 benoemd in zijn huidige functie van hoogleraar in de Algemene Geschiedenis. In de jaren zeventig en tachtig was Wesseling de drijvende kracht achter het IGEER, het Instituut voor de Geschiedenis van de Europese Expansie en de Reacties daarop. In 1991 verscheen *Verdeel en heers*, een studie over de Europese deling van Afrika. Daarnaast publiceerde Wesseling vele artikelen in bundels en vaktijdschriften, maar ook in meer 'populaire' media als *NRC-Handelsblad* en *Hollands Maandblad*.

Langs welke weg heeft u uw huidige hoogleraarspositie bereikt?

Dat is heel simpel verteld. Ik werd opgebeld in de tijd dat ik leraar geschiedenis was aan het Haagsch Lyceum in Den Haag, terwijl ik daarnaast aan mijn proefschrift werkte. Eind '65 of begin '66 belde mijn voorganger, B.W. Schaper. Hij vertelde mij dat hij aan de beurt was om een medewerker te krijgen en hij vroeg me 'is dat wat voor jou?'. Ik wilde best terug naar de universiteit en wat meer tijd krijgen om wetenschappelijk werk te doen, hoewel ik het lesgeven erg leuk vond. Toen ben ik naar Leiden gekomen en in 1969 gepromoveerd. In 1971 ben ik voor een jaar naar Frankrijk gegaan, naar de École Pratique des Hautes Études, VIe Section. Die VIe Section was het centrum van de *Annales* stroming in de geschiedenis. Ze was in 1947 opgericht door Lucien Febvre en in mijn tijd was Fernand Braudel daarvan de baas. Ik was daar om nieuwe ideeën op te doen en aan nieuw onderzoek te werken. Het was voor mij een soort *sabbatical year*. Ik kwam in 1972 terug en het jaar daarop werd ik benoemd tot hoogleraar Algemene Geschiedenis.

Waarom ze mij daar hebben benoemd, weet ik niet, maar ik geloof niet dat er heel veel concurrentie was, toen. Er waren, eerlijk gezegd, niet zo heel veel mensen op de markt.

U heeft altijd 'geflirt' met Frankrijk. U heeft een bundel met artikelen over Frankrijk geschreven en de Franse *Annales* historici lijken bij u hoog aangeschreven te staan. Tegelijkertijd bestaan er grote verschillen tussen het werk van de meest vooraanstaande *Annales*-historicus Fernand Braudel, die zich voornamelijk bezighield met de *longue durée* en met de econo-

mische en sociale geschiedenis, en uw eigen werk dat toch meer betrekking heeft op de korte-termijn politieke geschiedenis. U heeft elders geconstateerd dat de politieke geschiedenis ook bij de *Annales* aan een herwaardering toe is sinds de komst van Le Goff als president van de VIe Section, maar toch, het verschil tussen uw werk en de 'klassieke' *Annales* blijft opmerkelijk.¹ In hoeverre bent u eigenlijk beïnvloed door die *Annales* historici?

Ik ben natuurlijk niet echt beïnvloed door de *Annales* historici. Ik denk dat ik veel meer een persoonlijke band had met de *Annales*-historici dan dat mijn werk er door beïnvloed werd. Ik heb, geloof ik, nooit iets geschreven dat je in enig opzicht 'Annales-achtig' zou kunnen noemen. Zeker niet in de klassieke zin van de *Annales* tot aan de jaren zeventig. Maar het idee dat de *Annales* één doorzichtige historische stroming is, is heel moeilijk vol te houden. Ik denk daarbij niet alleen aan Le Goff maar ook aan Pierre Nora, nu wellicht een van de meest bekende *Annales*-historici. Pierre Nora doet precies die dingen die mij ook altijd geïnteresseerd hebben, dus daar zou ik me nu niet meer voor hoeven te schamen. Twintig jaar geleden was dat heel anders. Dat type lange-termijn economische geschiedenis of zelfs monetaire geschiedenis, sociale geschiedenis; de geschiedenis van de boeren op het platteland van het Ancien Régime, daar heb ik nooit iets aan gedaan. Ik heb *überhaupt* nooit iets behandeld van vóór de Franse Revolutie in enige wetenschappelijke zin. Dat is vrij toevallig.

Wel heb ik al in mijn oratie gesproken over het mysterie van de *Annales*.² Waarom zijn de *Annales*-historici gestopt bij de Franse Revolutie? Kunnen ze daarna misschien niet uit de voeten met hun theorieën? Ik heb hierover gesproken bij de opening van het Fernand Braudel Centrum in 1976. Daar was toen een groot congres over de *Annales* en mijn paper ging over de relatie van de *Annales* met de contemporaine geschiedenis. Ik analyseerde daarin waarom ze de contemporaine geschiedenis hadden prijsgegeven. Dat gebeurde trouwens pas onder Braudel.³ Maar na Braudel is de *Annales* weer alle kanten uitgewaaid. Neem nou Jacques Julliard, Pierre Nora, en vooral François Furet, die na Braudel vier jaar president is geweest en die bij uitstek een politiek historicus is. Marc Ferro bijvoorbeeld, schreef over de Russische Revolutie. Ik heb overigens nooit begrepen waarom je alleen het Ancien Régime zou doen en niet de moderne tijd, waarom de economische geschiedenis belangrijker zou zijn dan de politieke, of hoe je de politieke geschiedenis kunt behandelen zonder de gebeurtenissen te behandelen.

Maar mijn relaties met de *Annales* zijn primair persoonlijk. Ik ben eenvoudigweg bevriend geraakt met Braudel (ondanks het grote leeftijdsverschil van ongeveer 35 jaar) en ook met Le Roy Ladurie. Daarnaast kom ik graag in Parijs, ik heb er gewoond en ik heb inderdaad altijd iets met Frankrijk gehad. Mijn eerste boek, *Soldaat en krijger*, gaat natuurlijk ook over de Franse geschiedenis. Daarmee is het begonnen, en dat was volkomen toevallig, zoals alles in het leven.

U heeft eens geschreven dat in uw tijd alles om Parijs draaide.

Ik ben in '55 gaan studeren. In mijn herinnering draaide toen toch het hele intellectuele leven om Parijs. Amerika was eenvoudigweg achter de horizon en Londen speelde helemaal geen rol (Londen heeft natuurlijk nooit een intellectuele rol gespeeld). Dat kwam in de eerste plaats door de filosofie: het existentialisme en alles wat daar aan vast zat. De Franse film was toen ook zeer in trek, net als het toneel en de literatuur (maar deze zat natuurlijk tegen het existentialisme aan), de mode, de gastronomie. Parijs was toen toch echt dé metropool en is dat in mijn opvatting nog steeds. Dat gold toen ook voor de geschiedenis, hoewel ik me daar in mijn studententijd totaal niet in verdiept heb, omdat zij me eenvoudigweg niet interesseerde; ik las wel Franse geschiedenisboeken, maar ik had niet de neiging die mensen te willen leren kennen.

Hoe komt het dat inmiddels, zeker in de Leidse geschiedbeoefening, Frankrijk achter de horizon lijkt te verdwijnen?

Bij mijn weten was Schaper de enige die vóór mij in Leiden wat aan Frankrijk deed. Hij is ook gepromoveerd op de Franse geschiedenis, op Albert Thomas, de Franse reformistische socialist. Schaper kende de Franse politieke geschiedenis goed, vooral de linkse traditie. Wij lijken wel elkaars tegenbeeld: hij richtte zich altijd op 'links Frankrijk', terwijl ik me meer verdiepte in rechtse stromingen. Het was echter niet zo dat er daarbuiten een traditie bestond om je met Frankrijk bezig te houden. De simpele waarheid is: *niemand* houdt zich bezig met de geschiedenis van andere landen. Het is altijd zo geweest dat de meeste historici schrijven over hun eigen land. In die zin is Leiden een beetje bijzonder doordat we die gekke scheiding hebben (die teruggaat tot Robert Fruin) tussen algemene geschiedenis en Vaderlandse geschiedenis. In het buitenland en aan andere Nederlandse universiteiten is de leeropdracht meestal gecombineerd, dus vaderlandse én algemene geschiedenis, maar doet men in de praktijk voornamelijk de geschiedenis van het eigen land. Algemene historici in Leiden "mogen" niets doen over Nederland en zijn dus wel gedwongen zich met het buitenland bezig te houden.

Wel was het in vorige generaties veel gebruikelijker om met de Franse wereld vertrouwd te zijn. In die zin is Frankrijk wel achter de horizon verdwenen. In mijn tijd maakte het niet zoveel uit of je boeken in het Frans of Engels las. Franse literatuur, kranten en tijdschriften werden hier toen toch veel meer gelezen. De Franse cultuur is wel enigszins gemarginaliseerd.

Hoe zit het met de invloed van de Franse vakgenoten?

Die is in zekere zin groter geworden dan in mijn studentenjaren; *Annales*-achtige concepties begonnen hier toch niet eerder dan in de jaren zestig door te dringen. De grote aandacht voor de *Annales* gaat terug tot Bertels' proefschrift uit 1973.⁴ Dit proefschrift baarde toen veel opzien en leidde tot veel reacties en kritiek. Op de *Annales*, maar ook op Bertels. Na mijn terugkeer uit

Frankrijk heb ik het werk met veel verbazing gelezen. Het was naar mijn gevoel erg achterhaald. Vervolgens is de *Annales* erg in de aandacht gekomen en heeft men zelfs geprobeerd de Nieuwe Algemene Geschiedenis der Nederlanden naar een soort *Annales*-patroon te concipiëren, wat een volstrekte mislukking is geworden. Dus die invloed is wel groot.

Ook in de jaren negentig?

Neem nou Pierre Nora. Die man heeft toch een immense impact gehad. In alle landen doen ze ineens aan *lieux de mémoire*. De NRC heeft er zelfs een hele serie aan gewijd (hoewel ze het begrip wel een beetje vreemd hebben toegepast). Nu, na het enorme verkoopsucces van *Le Roy Laduries Montaignou*, doen uitgevers bijna niets anders dan die Fransen vertalen. Zodoende is Braudels *Méditerranée* pas zo'n 25 jaar na verschijnen uitgekomen in de Engelse vertaling, en is het zojuist verschenen in de Nederlandse vertaling.

Braudel was een eigenaardig man. Al in 1967 publiceerde hij het eerste deel van wat een triptiek zou worden. Het was een mooi boek, prachtig uitgegeven ook, alleen kwam de rest maar niet. Braudel heeft daar rustig twintig jaar aan gewerkt zonder zich druk te maken, zo van: ik kom er wel mee als ik klaar ben. Dus toen heeft hij op zijn oude dag (hij was al bijna tachtig) deel I herzien, heruitgegeven, en samen met deel II en III is dat *Civilisation matérielle, économie, et capitalisme XVe-XVIIIe siècle* geworden. En dat bleek een fabelachtig succes, dat vloog als de bekende warme broodjes van de toonbanken; het was het kerstcadeau van het jaar; een boek dat op geen enkele tandartsentafel ontbrak, terwijl het toch helemaal geen eenvoudig boek is en bovendien ongelofelijk omvangrijk. Plotseling werd Braudel op zijn oude dag ook door de Franse media ontdekt. Hij was niet meer weg te branden van de televisie en moest natuurlijk bij iedere internationale crisis vertellen hoe die moest worden opgelost. Sindsdien is Braudel in alle talen vertaald. Dus die publiciteitsmachinerie die werkt wel.

De popularisering van de geschiedschrijving?

Ja, het is heel erg populariserend, maar op een gekke manier, want je kunt niet zeggen dat er enige concessie is gedaan. Het heeft niets te maken met de Geschiedenis van het volk van Nederland in 24 losbladige afleveringen. Het is wetenschappelijke geschiedenis zonder concessie, maar het is natuurlijk wél goed geschreven. Overigens, dat was een ander absurd misverstand in Bertels' proefschrift: dat je niet goed zou moeten proberen te schrijven. Fransen hebben nooit aan iets anders gedacht dan mooi schrijven, dat is een absolute obsessie, het enige wat ze interessant vinden. Het idee dat de *Annales* tegen mooi schrijven was, het idee dat er een onderscheid was tussen de verhalende geschiedschrijving, en de echte wetenschappers die de boel maar op papier kwakten en er wat kaarten en tabellen aan vastplakten. Absolute nonsens. Het enige wat Braudel interesseerde, was hoe hij schreef. En hij schreef mooi, vind ik. *Le Roy Ladurie* heeft met *Montaignou* natuurlijk een puur literair

succes gehad. Wat heeft dat nu te maken met wetenschappelijke vernieuwing? Niets. Het is een grappige vondst en verder een vermakelijk verhaal en leuk geschreven.

Er is wel opgemerkt dat Le Roy Laduries *Montaillou* niet de echte, 'harde' *Annales* vertegenwoordigt. Daarbij wordt dan vaak verwezen naar diens oudere boeken.

Dat is zeker zo, het boek over de Languedoc is heel anders.⁵ *Montaillou* is natuurlijk niet een klassiek *Annales*-boek in de traditie van Braudel, Goubert, de oude Le Roy Ladurie. Die lange-termijn sociale geschiedenis van het platteland. Maar het knoopt wel aan bij nieuwe ontwikkelingen binnen de *Annales*, de interesse voor micro-geschiedenis en bij de ontwikkeling van een wat antropologisch geschiedenis. Het beschrijven van gemeenschappen op beperkte schaal. In die zin kun je het wel weer karakteristiek noemen.

Hoe kijkt u aan tegen de introductie van die antropologische geschiedenis?

Dat interesseert me niet zo. Ik heb geen mening over het belang ervan omdat het me niet interesseert. Ik ben nooit een historicus geweest die zich geweldig interesseerde voor hoe de mensen in de veertiende eeuw in die dorpjes tobden. Ik vind dat niet zo interessant. Aan de andere kant werken er bij het IGEER mensen die dat wel veel meer hebben, die meer werken vanuit het gezichtspunt van de bevolking bijvoorbeeld.

Naast uw werk als hoogleraar Algemene Geschiedenis was u jarenlang de drijvende kracht achter het IGEER.

Ik moet toegeven dat ik inderdaad de geestelijke vader van de toenmalige Werkgroep voor Expansie Geschiedenis was, samen met Ivo Schöffner, mijn toenmalige collega van Vaderlandse geschiedenis, en we hebben daar mensen uit de niet-Westerse studies bij betrokken. Mijn observatie was eigenlijk een heel simpele, namelijk dat we enerzijds bij geschiedenis aardig wat mensen hadden die iets deden aan de problemen van kolonialisme, imperialisme, de VOC en overzeese geschiedenis, terwijl anderzijds binnen de niet-Westerse studies (waar we eigenlijk nauwelijks contact mee hadden) mensen met geschiedenis bezig waren. Zürcher, bijvoorbeeld, die zich bezighield met de Chinese geschiedenis en relaties met het Westen, of Heesterman, die geïnteresseerd was in India en relaties met het Westen. Ons idee was om bij elkaar te komen in een werkgroep en zo een paar projecten aan te pakken, een beetje geïnspireerd ook door de Franse praktijk aan de *École Pratique*, waar ze wat grotere onderzoeksprojecten plachten te doen. Een van die projecten was al in gang gezet door Schöffner en Bruijn, over de VOC. Dat heeft geloof ik twintig jaar gelopen. Geweldig belangrijk werk. Aan zulke dingen dachten we toen, en verder aan het organiseren van workshops en congressen. Dat kreeg de vorm van een werkgroep en een bestuur. In die tijd (inmiddels is dat weer

veranderd), bestonden er in de universitaire bestuursstructuur naast vakgroepen ook zogenaamde werkgroepen. Een werkgroep was een club mensen uit verschillende vakgroepen die bij elkaar kwam om samen iets aan te pakken. Volgens mij was het in oktober 1974 dat we de Werkgroep voor Expansie-Geschiedenis hebben opgericht, waarvan ik de bestuursvoorzitter werd.

Toen werd een nieuwe wet aangenomen. Deze wet kende eigenlijk geen werkgroepen meer met dit doel en wat wij deden, paste meer in de vorm van een onderzoekinstituut. Toen is, op verzoek van de faculteit, de werkgroep omgezet in een onderzoekinstituut, het Instituut voor de Geschiedenis van de Europese Expansie en de Reacties daarop (IGEER). Dat waren we tot voor heel kort.

Daarnaast kende de faculteit nog één ander onderzoekinstituut en het Centrum voor Niet-Westerse Studies (CNWS). Het CNWS was gecreëerd (en dat was een zeer langdurig proces) als een middel om extra geld te geven aan de, in de ogen van de minister en de faculteit, bedreigde niet-Westerse studies. Sinds de oprichting van het CNWS bestaat er dus een strikte scheiding tussen het Westen en het niet-Westen binnen de faculteit. Toen had je ook de merkwaardige situatie dat er één groot niet-Westers centrum was dat een hele losse vorm had (het was namelijk een 'centrum', wat niets betekent), en twee kleinere instituten, die zich ook voornamelijk met het niet-Westen bezighielden, met een zeer hoge en deftige vorm, namelijk die van onderzoekinstituut. Uiteindelijk wilde het CNWS onderzoekschool worden. Daartoe moest het eerst echter onderzoekinstituut worden. Toen realiseerde ik mij dat je dan de vreemde situatie krijgt dat er één heel groot onderzoekinstituut zou zijn, en twee kleintjes. Dat is natuurlijk niet goed. Toen hebben we zelf voorgesteld om, met behoud van het eigen karakter, op te gaan in het onderzoekinstituut CNWS.⁶ Sindsdien ben ik dus de eerste directeur van de faculteit die zichzelf heeft opgeheven, want nu ben ik geen wetenschappelijk directeur meer van een onderzoekinstituut, maar slechts voorzitter van het onderzoekscluster IGEER binnen het CNWS. Daarnaast maak ik, als voormalig directeur van het IGEER, voor drie jaar deel uit van het bestuur van het CNWS. Anders lever je je helemaal met huid en haar over. Het was dus een echte fusie.

Waarbij het een interessant gegeven is dat, hoewel u zegt dat het IGEER een 'niet-Westers' instituut is dat het niet-Westen bestudeert, veel activiteiten van het IGEER bekritiseerd worden als 'te Westers'.

Het is bijna niet mogelijk om deze dingen op de meest genuanceerde wijze te zeggen, maar wanneer je er van een zekere afstand naar kijkt, lagen IGEER en CNWS dicht bij elkaar. Het zou toch vreemd zijn wanneer er enerzijds een Centrum voor Niet-Westerse Studies bestaat, terwijl er anderzijds een instituut is dat de relaties tussen het Westen en het niet-Westen bestudeert en dat daar helemaal los van staat. De vraag hoe niet-Westers het onderzoek van het IGEER is, is toch vaak een ideologische kwestie. Daar maak ik me, eerlijk gezegd, niet zo druk om. Er zijn mensen die volledig vanuit de niet-Westerse wereld denken en werken (Blussé, om een voorbeeld te noemen) en er zijn

mensen die hun vraagstelling meer vanuit de algemene geschiedenis bedenken, zoals Emmer en ikzelf.

Toch lijken Leidse historici in het algemeen minder last te hebben van een schuldgevoel ten aanzien van de koloniale periode dan mensen in, bijvoorbeeld, Amsterdam. Tijdens congressen elders is het gebruik door IGEER-medewerkers van een woord als 'inlanders' wel betiteld als 'neo-koloniaal' en...

En uit de school van Wesseling?

Dat werd er niet bij gezegd. Hoe is dat verschil in benadering te verklaren?

Schuldgevoel is natuurlijk geen wetenschappelijke categorie. Het kan een impuls zijn om iets uit te zoeken, dat wel. Maar met wetenschap heeft het toch niets te maken of ik mij schuldig voel of niet? Het gaat er om of ik iets achterhaal of analyseer dat interessant is en dat, voor zover dat mogelijk is, waar is. Het is ongetwijfeld zo dat alle universiteiten hun eigen wetenschappelijke cultuur hebben. Daarbij is het altijd zo geweest dat de Amsterdamse cultuur in de sociale wetenschappen veel meer links georiënteerd is, terwijl Leiden veel meer liberaal georiënteerd is. Dat is al zo oud als de weg naar Kralingen: Romein en Wertheim vertegenwoordigden toch een heel andere wereld dan wij hier hadden. Schuld interesseert mij persoonlijk helemaal niets, maar ik geloof dat ze daar in Amsterdam wat zwaarder aan tillen.

Er worden steeds meer instituten en onderzoekscholen opgericht. U heeft al verteld over het IGEER en het CNWS, daarnaast is recentelijk het Centrum voor Moderne Geschiedenis opgericht (CMG). Wat hebben dergelijke centra voor zin?

Hoewel ik er zelf lid van ben, kan ik over het Centrum van Moderne Geschiedenis niet zo veel zeggen. Volgens mij willen die bewust niet de kant op van onderzoeksinstituten, onderzoekscholen en AIO-opleidingen. Die willen echt iets anders. Zij zetten vraagtekens bij al die institutionalisering en onderzoekscholen, maar willen gewoon wat dingen samen doen. De Crayenborgh Course, bijvoorbeeld, die zich nu eens niet richt op AIO's, maar op de betere studenten. Op dit moment werken we aan een boek met biografische schetsen van historici die een rol hebben gespeeld in de politiek. Dat lijkt me een leuk idee. Ik weet niet meer precies wie er aan de orde zullen komen, maar zelf zal ik Gabriel Hanotaux nemen, die ook in *Verdeel en heers* voorkomt, een Frans historicus die minister van Koloniën en van Buitenlandse Zaken is geweest. Dat zijn toch echt andere dingen dan instituten en onderzoekscholen.

Onderzoekscholen, je kunt er niet buiten blijven. Ik heb ook het gevoel dat iedereen zich er in stort met helemaal niet zo vreselijk veel overgave. Er is echter een gevoel dat je het je niet kunt permitteren om niet mee te doen. Er

is steeds iets nieuws en de onderzoeksschool is de *dernier cri*. Ons probleem daarbij is volgens mij dit: je kunt je niets voorstellen bij een onderzoeksschool voor geschiedenis. Wat kun je je voorstellen bij een school die promovendi opleidt, waarbij de één zich bezig houdt met de oude Grieken en de ander met de Tweede Wereldoorlog? Wat kun je daar aan school-activiteiten bij ontwikkelen? Dat kan dus sowieso niets worden. Een onderzoeksschool moet *advanced* en gespecialiseerd zijn, dus dat worden dan onderzoekscholen voor oude geschiedenis, voor middeleeuwse geschiedenis, voor twintigste-eeuwse geschiedenis of voor economische geschiedenis. Maar hoeveel leerlingen kun je dan hebben? Stel nu dat Leiden zou besluiten een onderzoeksschool voor moderne geschiedenis op te richten. Hoeveel leerlingen heb je dan? Twee? Vier? Tien? Maar hoe kom je aan tien plaatsen? Mijn probleem is dan, dat je nog wel kunt zorgen voor tien plaatsen door net zo lang te roepen en te zeuren tot je tien AIO-plaatsen krijgt (dat doen de anderen immers ook), maar erger nog: wat doe je daarna? Wat voor toekomst kun je die mensen bieden? Het is voor hen toch een heel gevecht om een aanstelling als AIO te krijgen, dan zijn ze vier jaar bezig, meestal vijf of zes jaar want de meesten krijgen hun profscript niet op tijd af. En daarna? Bèta-mensen kunnen nog naar de industrie, maar voor ons is er geen markt buiten de overheid. Aan de ene kant zijn er ieder jaar weer nieuwe bezuinigingen (waardoor de faculteit nu weer kreunt dat ze twintig procent van haar mensen moet ontslaan), terwijl je aan de andere kant steeds meer AIO's opleidt voor de plaatsen die je net hebt wegbezuinigd. Daar zie ik de zin niet van. Natuurlijk, wij gaan allemaal straks weg, want het is wel een generatie die hier nu zit. Het zijn toch vooral mensen waar ik samen mee gestudeerd heb. Maar toch.

Hoe dan ook, ik zie niets in grote onderzoekscholen. Je kunt je niet voorstellen dat Leiden alleen op geschiedenisgebied een heleboel onderzoekscholen opricht. Dan krijg je die landelijke dingen waar we nu mee bezig zijn (die waren er al een beetje). Er zijn onderzoekscholen in oprichting voor de Nieuwe Tijd en voor de Nieuwste Tijd, er is er al een voor de economische geschiedenis (een Utrechts initiatief). Dan zal je straks wel voor alles een onderzoeksschool hebben. Maar dan rijst voor mij weer de vraag wie zich druk gaat maken om die dingen als ze interuniversitair zijn. Mijn politieke gevoel is dat je een instelling moet hebben die zegt: dit is mijn baby, daar ga ik zorg aan besteden. Als vijf universiteiten samenwerken, krijg je ruzie. Het gaat een paar jaar goed, maar daarna krijg je een reactie van: waarom zouden wij daaraan betalen, het zit toch allemaal in Amsterdam?

In die zin geloof ik wel in het CNWS omdat het heel duidelijk een unicum is. Er is geen competitie. Die vakken worden bijna zonder uitzondering alleen in Leiden gegeven. Daarbij is het *very much* de baby van het Leidse College van Bestuur. De prijs die je daarvoor betaalt, is dat de samengang niet zo uitzonderlijk groot is, want het is letterlijk zo dat de één zich bezig houdt met spijkerschrift en de ander met de productie van Toyota's. Maar dat is iets dat in andere landen ook vaak in dergelijke organisaties zit, in de Londense School of Oriental and African Studies (SOAS), in Parijs, in

Napels idem dito. Dus het is toch weer niet zo gek om die boel bij elkaar te houden.

We praten nu veel over instituten, maar hoe zullen dergelijke instituten het vak gaan beïnvloeden, als ze al enige invloed zullen hebben?

Zoals ik het zie, is het niets anders dan de introductie van een Amerikaans systeem. We hebben de opleiding gereduceerd, eerst op papier tot vier jaar, en daar mocht je dan zes jaar over doen. Dat is nu al vijf jaar geworden en misschien komt er een moment dat er gezegd wordt: wat een onzin, als er een opleiding van vier jaar is, moet die ook in vier jaar worden gedaan (tenzij je ziek bent). Op de langere termijn zullen vakken aan de verkorte opleiding worden toegevoegd die men vroeger op de middelbare school leerde, maar die aankomende studenten nu onvoldoende beheersen, zoals het schrijven van teksten. Dat is toch veel meer het *college*-idee. Daarop volgt dan een periode waarin je het onderzoek leert doen. Bij de bèta's was dat altijd al het geval, en dat systeem lijkt nu ook bij ons ingevoerd te worden.

Dat betekent niet zozeer dat het vak zelf inhoudelijk zal veranderen, maar je zult een ander type proefschrift krijgen dan gebruikelijk was. Alles kon bij Nederlandse proefschriften. Het ene proefschrift was zestig bladzijden en het andere zeshonderd. Je ziet nu al ook qua vraagstelling een meer gestandaardiseerd en gestructureerd proefschrift ontstaan, met een zekere vaste omvang. Je zult niet meer hebben dat de één een levenswerk schrijft en de ander een verslag van twee of drie jaar onderzoek. Proefschriften worden meer opgezet volgens een model en minder als individueel geavonturier. Want als de één de VOC in Bengalen heeft gedaan, zal de ander de VOC in Malabar of in Coromandel doen. Na het proefschrift begint het pas, dat is mijn idee. Er komt meer professionalisering, ik vind dat je dat nu al ziet. Ik geloof dat de opleiding wel beter wordt, vakmatig gezien. Zelf wist ik eigenlijk helemaal niets van hoe je geschiedenis moest doen.

Er wordt veel gediscussieerd over het nut en de toepassing van geschiedenis. Wat is uw mening hierover?

Ik heb het belang van deze vraag nooit begrepen. Ik bedoel daar niets onvriendelijks mee want iedereen vraagt ernaar, maar zolang er vraag is naar geschiedenis, waarom zouden we het dan niet leveren? Als niemand iets van geschiedenis wil lezen of wil weten, dan merken we het wel. Maar dat is absoluut niet het geval en het is ook niet denkbaar. Ik kan me geen samenleving bedenken waar men zegt: nee, het verleden kan me helemaal niks schelen. En als je wel iets wil weten van het verleden, dan is de volgende stap toch ten minste proberen het zo goed mogelijk te weten en niet slechts kletspraatjes over vroeger te verkopen. Dat is de *raison d'être* van geschiedenis en dat zie ik totaal niet veranderen. Integendeel, er kan tegenwoordig niets gebeuren of de krant of de radio of de televisie is aan de telefoon voor een historische toelichting erbij.

Kunt u een voorbeeld geven van een geschiedenisboek dat u bewondert, een boek dat uw eigen werk heeft beïnvloed?

Die vraag is me al eens eerder gesteld.⁷ Het is ook een heel moeilijke vraag want er zijn zo veel goede boeken verschenen. Ik geloof dat ik het boek van Robinson en Gallagher, *Africa and the Victorians. The official mind of imperialism* uit 1961 nog steeds een heel erg goed boek vind. Het is goed geschreven en vernieuwend. Het laat zien hoezeer het imperialisme bepaald werd door de Europese politieke overwegingen en niet door het kapitalisme, de noodzaak van nieuwe afzetgebieden of goedkope grondstoffen. Dat was toentertijd een nieuw idee. En het is prachtig geschreven.

Een punt van kritiek dat wel geuit is ten aanzien van Robinson en Gallagher, is dat het belang genegeerd wordt van de houding en medewerking van de niet-Westerse bevolking en dan met name de elite, voor het hele proces van imperialisme. Dit valt toch ook wel op in uw *Verdeel en heers*. Afrikanen hebben immers in sterke mate met de Europeanen gecollaboreerd tijdens de periode van het imperialisme en kolonialisme. Er is toch veel meer meegewerkt dan dat er verzet werd gepleegd. In uw boek is daar vrij weinig van terug te zien. Hoe belangrijk was die collaboratie van Afrikanen nu eigenlijk?

Om te beginnen moet u niet vergeten dat ik ophoud in 1902. Ik begin in 1881 en ik houd op in 1902, waarbij ik me eigenlijk beperk tot de vraag hoe we zijn gekomen van de ene kaart van Afrika, die voor in mijn boek staat, tot de kaart die achter in mijn boek staat. Dat is misschien een kinderachtige vraag, maar aangezien die grenzen nog steeds zo zijn, denkt u maar aan de 'onnatuurlijke' grenzen van Rwanda en Burundi, is dat misschien nog niet zo'n heel zinloze vraag. Ik weet heel goed dat op dat moment het kolonialisme eigenlijk nog moet beginnen in grote delen van Afrika. Voor het proces van de effectieve vestiging van gezag, laat staan exploitatie en ontwikkeling, daar is die 'collaboratie' (en dat zet ik nadrukkelijk tussen aanhalingstekens) van eminent belang geweest.

Vanuit mijn vraagstelling heb ik het bijvoorbeeld een hele wonderlijke kritiek gevonden van mensen dat ik de gruwelen die in de tijd van de Kongo Vrijstaat (aan het einde van de negentiende eeuw) hebben plaatsgevonden, niet behandel. Maar ik behandel helemaal niet de geschiedenis van de Kongo na 1885. Op het moment dat de Kongostaat is gevormd, is mijn verhaal af. En dat is niet omdat ik het niet wil vertellen, maar ik behandel ook de slavenhandel niet. Dat heb ik niet zo uitgezocht omdat ik het daar niet over wil hebben, het is nu eenmaal mijn vraagstelling niet. En als iemand dan zegt, maar het boek loopt toch door tot 1902?, dan zeg ik: ja sufferd, maar niet voor de Kongo, de jaartallen staan boven elk hoofdstuk. Ik ben klaar wanneer dat gebeurd is wat ik wilde beschrijven. En 1902 dat slaat op Zuid-Afrika, en dan houd ik op. Dat vind ik altijd van die dwaze kritiek.

Maar ik denk dat wat u zegt, waar is. Maar in veel sterkere mate voor de tijd ná de formele vaststelling van de koloniale invloedssferen, protectoraten en koloniën, dan bij de feitelijke vaststelling. Dat is mijn eerste punt. Mijn tweede punt is dat ik toch niet zo gelukkig ben met de term 'collaboratie', omdat die onvermijdelijk associaties oproept die werkelijk historisch onjuist zijn. Ik weet heel goed dat Robinson deze term heeft geïntroduceerd in zijn artikel over collaboratie en de theorie van het imperialisme,⁸ dus dat is één van de mensen waarvoor ik zojuist mijn grote bewondering heb uitgesproken. Hij is Engelsman en hij heeft natuurlijk de bezetting niet meegemaakt. Echter, hij zou moeten weten wat collaboratie betekent. Met de gevoelswaarde die dit begrip in Nederland heeft, wordt het toch raar om het in de Afrikaanse context te gebruiken. Een collaborateur is een Nederlander die de loyaliteit aan zijn vaderland verraadt voor de bezetter. Die loyaliteit was er, denk ik, helemaal niet in Afrika. Waarom zou een Afrikaan loyaal zijn aan een ander volk, of aan een andere heerser, dan zijn heerser? Ik vind het een anachronistisch idee wanneer je het zo voorstelt. Alsof er een nationale identiteit was die de mensen die met de Europeanen samenwerkten, verrieden tegenover hun mede-Afrikanen. Dat veronderstelt een conceptie van pan-Afrikanisme en nationalisme die helemaal niet aanwezig was volgens mij. Dat zou je nu eens aan die antropologen moeten vragen.

Waarom zou je het geen coöperatie kunnen noemen? Ik vind collaboratie altijd een beetje een provocerende term. Je moet enorm oppassen met de toepassing op het verleden van moderne twintigste-eeuwse begrippen als soevereiniteit, loyaliteit en nationalisme. Onze zeventiende-eeuwse dreven toch ook handel met de Spanjaarden, terwijl ze de dag daarna weer op hen schoten? De term collaboratie is nu eenmaal in het imperialistisch taalgebruik ingesleten, maar het is niet zo'n gelukkige term. Het begrip 'imperialisme' zelf is natuurlijk ook een vreselijke term.

U heeft zojuist aangegeven waartoe u zichzelf beperkt in uw eigen werk. Aangezien u een behoorlijk overzicht heeft van wat er op uw vakgebied gebeurt, zult u echter ook een aardig inzicht hebben in wat er in de nabije toekomst (in ieder geval in Leiden) zal gebeuren op het gebied van de expansie-geschiedenis. Welke vragen staan open, welke debatten (zullen) worden gevoerd, welke thema's zullen de meeste aandacht krijgen?

Wat een grappige vraag, daar heb ik ook ooit een artikel over geschreven.⁹ Daarin voorspelde ik veel sociaal-historische studies van regionale aard, zoals 'de VOC in Azië'. Ik geloof dat dat nog steeds wel klopt. Heel belangrijk is ook de economische geschiedenis van Nederlands-Indië in de negentiende en twintigste eeuw, daar gebeurt veel aan. Verder de politieke geschiedenis van koloniale stelsels. Dat zijn dus meer gebieden dan discussiepunten. Daarvoor zou je moeten gaan kijken waar de jonge onderzoekers zich mee bezig houden. Ik geloof dat dat niet zo gaat vanuit discussiepunten, maar meer vanuit thema's. Men heeft natuurlijk gauw de neiging om na een leuk boek over de VOC in Malabar er ook een te doen over de VOC in Siam. Dat is heel voor

de hand liggend, het is geloof ik ook goed want dat creëert iets extra's. Deskundigheid wordt opgebouwd en er zijn mensen om mee te praten. Echter, op een gegeven moment begint de meerwaarde af te nemen. Stel, je neemt 'de verzuiling op lokaal niveau'. Gôh, wat een leuk idee, dan doe je Hoorn en Edam en Arnhem, maar niet nog tien andere steden, zou ik denken. Dat gevoel heb ik bij die andere studies ook wel eens een beetje. Overigens worden die studies nu minder door Nederlanders gedaan dan door onze Aziatische vrienden, die natuurlijk veel hier komen werken. Dan denk ik aan Indiase en Sri-Lankese en Thaise historici. Dat is wel iets waar we mee bezig zijn, maar ik weet niet of je dat thema's moet noemen.

Er zijn toch maar twee grote intellectuele thema's in de overzeese geschiedenis geweest in de laatste twintig jaar, dat is het wereldsysteem-idee van Wallerstein¹⁰ en het imperialisme-debat. Dat laatste debat gaat nu weer meer terug naar de klassieke ideeën over imperialisme. Ik heb de indruk dat de vraagstelling wat verschuift van dit soort grote concepten naar meer praktisch-empirisch historisch onderzoek, naar hoe het in zijn werk ging op lokaal niveau, in de concrete realiteit. Ik denk dat we een beetje weggaan van die toch ook wat ideologische debatten. Wallersteins werk was natuurlijk typisch iets van de jaren zestig, gebaseerd op een neo-marxistisch ontwikkelingsconcept. 'The development of underdevelopment'¹¹ beheerste op de achtergrond veel van de debatten binnen de expansie-geschiedenis. Maar met het einde van de Koude Oorlog zijn de wereldsysteem en imperialisme-debatten naar mijn gevoel toch wel zo'n beetje doodgelopen. Dit wat betreft de expansie-geschiedenis. Voor wat betreft niet-Westerse geschiedenis in het algemeen zal ongetwijfeld de opkomst van Azië hét grote thema worden. De verklaring van de economische *take-off* in grote delen van Azië.

Maar ik begrijp dat u niet zozeer vraagt naar welke gebieden bestudeerd worden, maar meer naar welke vragen daarmee worden gesteld? Dan zal natuurlijk de vraag naar de stagnatie en de tragedie van Afrika belangrijk worden. Ik denk dat de interne Afrikaanse problemen onbevangerender behandeld kunnen worden nu de apartheid ten einde is gekomen. Ook door Europeanen, die zich daar natuurlijk nooit aan durfden te wijden zolang er apartheid was. Ik herinner me dat ik eens een schoolboek geschreven heb waarin ik bij de geschiedenis van post-koloniaal Afrika over Mobutu en Bokassa schreef. Dat wilde de redacteur toen eigenlijk geschrapt hebben, want het zou schandelijk zijn wanneer een Europeaan Afrikaanse slechtheden noemde. Wat een merkwaardige vorm van censuur! Dat mocht dan niet gezegd worden. Wel Hitler, wel Stalin, maar je mocht niet bij de geschiedenis van Afrika vertellen dat na de dekolonisatie zulke verschijnselen als Mobutu en Bokassa en Idi Amin zich hadden voorgedaan.

Heeft dat dan toch niet te maken met dat schuldgevoel waar we het eerder over hadden?

Zonder meer. Wij Europeanen mogen daar niets van zeggen en dat is natuurlijk heel raar. Het leek mij volkomen idioot om een schoolboek te maken

'Braudel was een eigenaardig man'

waarin je uitgebreid Hitler en Mussolini en Stalin behandelt, maar waarin je bij post-koloniaal Afrika de namen niet mag noemen van mensen en dingen die een immense betekenis hebben gehad. Dat heb ik nooit begrepen. Het zal wel schuldgevoel zijn. Misschien is het wel de mythe van de Goede Wilde die weer terugkomt in de een of andere rare vorm.

Noten:

1. H.L. Wesseling, '1870 in de geschiedschrijving' in: H.L. Wesseling, *Oorlog lost nooit iets op* (Amsterdam 1993) 34-55, aldaar 46.
2. H.L. Wesseling, *Van gebeurtenis tot geschiedenis* (oratie; Leiden 1974); het genoemde '1870 in de geschiedschrijving' is hiervan een bewerking.
3. 'The Annales school and the writing of contemporary history' uitgesproken bij de opening van het Fernand Braudel Centre in Binghamton in 1976. *Review*, I, 3/4 Winter/Spring 1974, 185-194.
4. K. Bertels, *Geschiedenis tussen structuur en evenement* (Amsterdam 1973).
5. Emmanuel Le Roy Ladurie, *Les paysans de Languedoc* (Parijs 1966).
6. Dit gesprek vond plaats in juni 1994. In de periode tussen het gesprek en publicatie veranderde het CNWS zijn naam van 'Centrum voor Niet-Westerse Studies' in 'Onderzoeksinstituut CNWS, School voor Aziatische, Afrikaanse en Amerindische Studies'.
7. H.L. Wesseling, 'Evergreens', *Palaver. Historisch Nieuwsblad* 6.3 (1990) 14-18.
8. R. Robinson, 'Non-European foundations of European imperialism: sketch for a theory of collaboration' in: R. Owen en B. Sutcliffe, ed., *Studies in the theory of imperialism* (London 1972) 117-142.
9. H.L. Wesseling, 'Vooruitblik op geschiedschrijving' in: H.M. Jolles, A.P. Plompen en H. Weijma, ed., *Vijftien wetenschappen vijftien jaar verder* ('s-Gravenhage 1986) 187-197.
10. I. Wallerstein, *The modern world-system. Capitalist agriculture and the origins of the European world-economy in the sixteenth century* (New York 1974).
11. Invloedrijk was in dit opzicht André Gunder Frank, *Capitalism and underdevelopment in historical studies of Chile and Brazil* (New York 1964) en idem, *Capitalism and underdevelopment in Latin America* (New York 1967). De theorieën van Frank, Wallerstein en anderen worden vaak gevat onder de noemer *dependencia*-theorieën omdat ze de nadruk leggen op de politieke, sociale en vooral economische afhankelijkheid van Derde Wereld-landen. Meer hierover in het interview met R.T.J. Buve, pagina 206.